

Uroš Zupan

Mere duše

Ljubljana prek pesnikov

These are the measures destined for her soul.

Wallace Stevens

Dragan Velikić začne svoje besedilo o poeziji Tomaža Šalamuna *Angel z avenije Acquedotto* s tem, da pove, kako važno vlogo v življenju nekaterih plemen severno-ameriških Indijancev imajo vonji. Moški nosijo okrog pasu hermetično zaprte stekleničke, v katerih so shranjene močne, dišeče substance. V trenutkih velikega razburjenja, v trenutkih, za katere si želijo, da se ne bi izgubili v nič, odprejo te stekleničke in vdihavajo dišeče substance. Na ta način fotografirajo spomin. In če se hočejo po letih spomniti določenih dogodkov, določenih situacij, če hočejo, da bi se izgubljeni čas vrnil, odpirajo stekleničke in jih ovohavajo. To jim omogoči, da se v zavesti, zopet z isto, prvotno silovitostjo, pojavi slika davnega dogodka.

S tem besedilom sem dobil nekakšen dokaz, da si vsak od nas izbira svoj način potovanja skozi čas, svoj način vračanja izgubljenega časa in svoje čutilo, ki to omogoči. Če je bil pri Proustu odločilen okus, je pri meni odločilen in najbolj zanesljiv vonj. Vendar ne na način ovohavanja dišečih substanc, ki so shranjene v hermetično zaprtih stekleničkah, pač pa pri meni vonj prosto lebdi v zraku oziroma se je pred davnim časom tako močno in globoko odrinil v zavest, v spomin, da ob ponovnem srečanju z njim lahko še enkrat doživim življenje, ki je že preteklo.

In če zdaj odprem okno ali pa stopim na balkon, se do mene prikrade vonj razmočene zemlje, ki se počasi pripravlja na zimski počitek, vonj megle, ki ob jutrih stoji za nepremičnimi drevesi, značilen vonj odpadlega listja, ki ga je dež prilepil na pločnike, ki ga je voda odplaknila v odtočne kanale, in vonj jesenskega dežja, ki je popolnoma drugačen od vonja blagih poletnih nalivov. Ne vem, zakaj so neki bistveni dogodki, ki so se zgodili v mojem življenju, povezani z jesenjo, povezani z vonjem jeseni. Ne vem in zato si lahko to razlagam le kot mero, ki je usojena moji duši.

In tudi moje bivanje v Ljubljani se je začelo neko jesen, natančno pred tremi leti. Ne morem trditi, da prej mesta nisem poznal, saj sem v Ljubljani študiral. Vendar pa je bil moj stik z mestom takrat omejen, bil je sestavljen le iz obiskovanja predavanj ter

poti, ki me je vodila od železniške postaje pa do filozofske fakultete in nazaj. Mislim, da sem imel neki občutek strahu pred mestom, podoben občutku strahu, ki ga ima človek pred neznanim, in vedno ko je bilo predavanj konec, sem se usedel na prvi vlak in se odpeljal nazaj domov, v Trbovlje. Nikoli se nisem udeleževal tistega, kar si predstavljamo kot študentsko življenje, niti nisem prijateljeval z ljudmi, ki jih je zanimala literatura, tako kot je zanimala mene. Predstavo, ki sem jo imel takrat o Ljubljani, sem prinesel še iz srednje šole, prihajala pa je iz knjig in popularne glasbe. Ne vem, kaj je pri drugih generacijah tisto, kar odločilno vpliva na formiranje predstave o nekih stvareh, a za generacijo, rojeno v šestdesetih letih, sta to prav gotovo popularna glasba in literatura v kombinaciji s filmom.

Kot srednješolec sem imel svoje heroje in dva od njih sta bila pisatelj Mate Dolenc in glasbenik Tomaž Pengov. In ravno onadva sta bila odločilna za formiranje moje predstave o Ljubljani. Dolenčev *Vampir z Gorjancev* je knjiga, ki sem jo največkrat prebral. V duhu sem se z junaki sprehajal po jesenski Ljubljani, si natančno predstavljal črnolaso Lenoro, si predstavljal obraz profesorja Hipolita, za katerega takrat še nisem vedel, da ima podlago v resnični osebi, ki se imenuje Dušan Pirjevec, in prav tako sem si v duhu predstavljal obraze družine, ki se je po predavanjih zbirala Pri Mraku. Le-ta je mnogo let po tistem, ko sem prvič bral Dolenca, postal prizoriše, kjer sem se prav tako prvič srečal s pripadniki generacije, ki ji tudi sam pripadam in kjer smo se po veliki Aleševi zaslugi dogovorili, da bo izšla moja prva knjiga. In tudi danes, ko včasih v knjižnici odprem Dolenčev roman, zaživijo vse podobe, ki so me pred leti nosile v neki svet hrepenenja, z isto intenzivnostjo in silovitostjo kot nekdaj, in zdi se mi, da se z listov proti mojim nosnicam dviguje vonj po jeseni.

Če je bil *Vampir z Gorjancev* knjiga, ki sem jo največkrat prebral, pa so Pengovova *Odpotovanja* plošča, ki sem jo največkrat preposlušal. Sposodil sem si izvod prve izdaje *Odpotovanj*, in ta mi je po nekajkratnem poslušanju kljub srceparajočemu škripanju in pokanju postal tako ljub, da ga nikoli več nisem vrnil pravemu lastniku. Pengov se je s to ploščo popolnoma približal meram, ki jih postavlja poezija. Naredil je idealen spoj glasbe in besede, za katerega mislim, da se lahko mirno postavi ob bok največjim svetovnim avtorjem, kot sta Leonard Cohen in Bob Dylan. Ko sem ga letos pozimi poslušal v klubu K 4, sem videl, da še vedno znam vsa njegova besedila na izust. In tudi najbolj znameniti Pengovovi verzi, ob katerih vedno dobim kurjo polt, ko jih zaslišim, se glasijo: ptice so zaprle poletje / in dež je ustavil ceste. Govorim o pesmi *V nasmehu nekega dneva*. In vse to je zopet povezano z jesenjo, z nekim časom, ki ga nikoli nisem živel, z Ljubljano sedemdesetih; to dokazuje, da je tudi to mera moje duše.

Rilke piše v *Pismih mlademu pesniku*, da pride obdobje v našem življenju, ko nas obišče tujec, ko prihodnost kot neki neznan strah vstopi v nas in nas pripravi na tisto, kar se bo šele zgodilo. Moje življenje se je leta 1990 obrnilo in edini korak, ki sem ga lahko storil, je bil ta, da sem se preselil v Ljubljano. Če sem bolj natančen, preselil sem se na Vič, na Postojnsko.

Obstajata dva načina vztrajanja v provinci. Prvi je, da tam živiš, ker si od tam doma ali ker te mogoče ljubezen zadržuje, za katero vemo, da je z njeno močjo mogoče na kratko obdobje živeti tudi v peklju. Vendar pa se pri življenju v provinci kmalu srečaš s spoznanjem, da tem ne obstajajo ljudje, s katerimi bi lahko izmenjeval ideje, s katerimi bi lahko z iskrami v očeh govoril o lunarni svetlobi Williama Blakea, plaval z njimi v istem fluidu, se jih dotikal na oddaljenih robovih, njihovo prisotnost čutil kot prisotnost zvezd vodnic. Ta način vztrajanja v provinci te zaradi izoliranosti, zaradi drugačnosti, ki ogroža ljudi vsepovsod, ne le v majhnih mestih, zaradi neumnosti, na katero naletiš na vsakem koraku, lahko pokoplje. Drugi način pa je umik iz velikega mesta, največkrat na morje ali na Kras, kot je to storil Marjan Rožanc. Ampak to si lahko privoščijo le starejši človek. Ne eden ne drug zame nista prišla v poštev, zato se je zgodila Ljubljana.

Moram priznati, da se mi je sprva zdela popolnoma grozna. Mojemu jeziku skoraj leto dni ni pustila, da bi prebil jez, da bi se kot lava začel spuščati po pobočju, da bi začel poplavljeni in odnašati vse pred sabo, da bi kot neka tekoča substanca ščitil planet Zemljo, da bi bil podoben molitvi Dalaj Lame ali pa plesu vrtečih dervišev iz Konye. Moral sem oditi na Nizozemsko, kjer mi je Samo odkril Francesca Clementeja. Vanj sem se zaljubil na prvi pogled. Moral sem tam naseliti neke prostore v jeziku, da mi je potem, z vrtnitvijo, ko sem treščil v svojo prvo ljubljansko pomlad, mesto odprlo jezik in podarilo sanje, ki so me včasih približale in včasih vodile skoz Neznana vrata. Zaradi te blokade v jeziku sem se še vedno vračal v Trbovlje, kjer sem poskušal pisati, pobrati še zadnje sadove neke oddaljene, davne žetve.

Vendar se ta groza ni dogajala samo na metafizičnem nivoju, na nivoju jezika, pač pa sem se srečal s floskulo, ki smo jo že tolikokrat slišali in brali o njej, ob kateri smo že tolikokrat zamahnili z roko in se prizanesljivo nasmejali. Še enkrat se je potrdilo pravilo, da se moraš sam srečati z nečim, da moraš nekaj izkusiti na lastni koži in da so vsi nasveti, ki jih dajejo ljudje, skoraj nekoristni, dokler se ne zgodi lastna izkušnja.

Ljubljana sicer ni veliko mesto, ni milijonsko mesto, kot so to zahodne prestolnice, vendar velikost ni bila prav nič važna ob mojem srečanju z osamljenostjo, ki jo občuti provincialec, ko se preseli v mesto. Govorim o osamljenosti in ne o samoti, ki nas spremlja vse življenje ne glede na to, kje smo, o samoti, ki so jo sposobni preseči in jo vsaj za trenutek premagati le ljubljenci, ki si zakrivajo svet. Nikoli ne bom pozabil prvega vikenda, ki sem ga preživel v Ljubljani. Svarili so me, da mesto v soboto popolndne, med drugo in tretjo uro, ko še zadnji ljudje opravijo svoje nakupe na tržnici, izumre. Nisem verjel, dokler se nisem prepričal na lastni koži.

Bila je sobota in moj načrt, da bi kot vedno prek vikenda odšel v Trbovlje, je porušilo to, da sem pravilno odgovoril na nagradno vprašanje Radia Študent in zato dobil karto za koncert skupine Sisters Of Mercy. Jure Potokar je bil eden redkih, ki sem jih v tistem času poznal, in dogovorjena sva bila, da pred koncertom pride k meni. Čudno se mi je zdelo, ker je zamujal. In ko je končno prišel, je povedal, da koncert odpade. Vseeno sva se odločila, da pokadiva džoint. Spomnim se, da sva zraven

poslušala Nicka Drakea. Potem je Jure odšel domov, mogoče "poslušat zvenket kovanca na betonu in tiho padanje snega v novembrske noči". Še prej me je zapeljal do mesta. Izstopil sem na Šubičevi in prvič odšel sam raziskovat sobotno noč. V telesu sem imel občutek vode, ki mi teče skoz kosti, občutek, ki sem ga tako dobro poznal. Toda peklenska zadetost se je na najslabši možen način začela mešati z osamljenostjo. Spomnim se, da sem vstopal v lokale in skušal skoz dim ugledati kakšen znan obraz. Nisem vedel, kakšne minimalne možnosti imam, niti nisem razmišljal o tem. A čutil sem, da mi z vsakim novim lokalom, v katerega vstopam, preteklost polaga čedalje težjo roko na ramo. Začele so me preganjati podobe iz minulega življenja, ki še ni poznalo tujca, ki je vstopil. Nikjer nisem videl nikogar, ki bi ga poznal. In ko sem se v megleni oktobrski noči vračal domov, v noči, mogoče ravno takšni, kot je ta, ko sedim za mizo in pišem, so mi na Tržaški začele po licih zaradi nemoči in izgubljenosti teči solze. Takrat sem se zaklel, da nobenega vikenda ne bom več preživel v Ljubljani.

Ko iz oddaljenosti pogledam na svojo takratno odločitev, se mi zdi smešna. Toda vedno, ko plavamo v reki dogodkov, smo neučakani, bojimo se tistega, kar šele pride, čas, ki nas obliva, nori in galopira. Pa še nekaj je značilno za nas, ki smo dediči zahodne misli. Ljudje vedno dobivamo in izgublamo. Evropejci ločujemo poraz in zmago, ločujemo ljubezen in sovraštvo, ločujemo rojstvo in smrt. Vzhodnjaki tega ne ločujejo. Tudi jaz sem ločeval, a zdaj se trudim, da ne bi več ponovil napake. Čas je norel in galopiral, toda prinesel mi je darove, prinesel je domačnost z mestom, počasi se je začela spreminjati v veliko ljubezen, prinesel je željo, da hodim po njegovih ulicah, da se na njih počutim kot kraljevič. Srečeval sem ljudi, največkrat Sebastjana, ki si je na vizitko poleg poklica sprehajalec dal tiskati tudi Quasimodove verze iz pesmi *In je takoj večer*. Z Viča sem v mesto hodil po svojih priljubljenih poteh, najprej pod kostanji ob železnici, potem pa mimo akademije za likovno umetnost, v katere zgornjem nadstropju je Aleksij slikal svoje zvezdne in metafizične prostore Prešnice in neba nad njo, ali pa sem šel skoz Tivoli in vstopil v središče mesta mimo Moderne galerije. V mislih sem si ponavljal imena ulic, prisluškoval njihovemu zvenu in se spominjal Franka O' Hare, kralja njujorških pesnikov, ki je nekoč na drugi strani oceana pisal o ulicah svojega ljubljenelega mesta. Hodil sem po Cankarjevi, Čopovi, Nazorjevi, ob vseh urah dneva in noči sem se sprehajal po Stari Ljubljani. Gledanje izložb in posedanje po knjigarnah sta postala moja dnevna rituala, prav tako obisk tržnice. Ugotovil sem, da obstajajo meni ljuba mesta, kjer se rad zadržujem, in spet je bila poezija tista, ki me je pripeljala k temu, da sem začel bolj intenzivno razmišljati o mestu, ki sem ga čedalje bolj ljubil.

Vsak letni čas mi je prinesel spremembe. Če je jesen pomenila strah in kasneje izgubo strahu pred mestom, če je zima pomenila domačnost, je pomlad s tem, ko se je vrnil jezik, da sem lahko gledal vodo, ki je imela telo iz svetlobe, pomenila ljubezen. V času moje prve pomladi v Ljubljani mi je Tomaž posodil knjige Roberta Hassa. Bral sem jih v že tolikokrat omenjeni hiši na Postojnski. Hass piše o San Franciscu, o tistem mestu, ki v moji osebni mitologiji zavzema osrednji prostor. In ko pišem v pesmi

Potapljanje v spanje verze, da se bliža tujec, ki bo s tabo zamenjal prostor, sanje o mestu nad morjem, pišem o San Franciscu. Hassove pesmi so polne vegetacije in svetlobe, polne vonjev in nežnosti, tako da imaš včasih občutek, da slišiš, kako se razbija morje ob pečinah Big Sura ali pa kako se megla počasi dviga in se začne rdeča konstrukcija mostu Zlata vrata prikazovati skoz njeno belo oblačilo. In v neki pesmi iz njegove druge knjige Praise lahko preberemo verze, ki govorijo, da v San Franciscu obstaja nekaj stvari, za katere je vredno moliti: zaliv, galebi, razne vrste kuhinj, sveti Frančišek, topli dnevi v januarju... San Francisco mi je bil, razen v duhu, nedosegljiv, zato sem razmišljal, da je vredno živeti tu in zdaj in ne samo v nekih sanjskih prostorih. V Ljubljani sem začel iskati stvari, za katere je vredno moliti. Našel sem jih, ko sem ob jutrih, med tednom, ne ob tistih nemogočih nedeljah, hodil na Rožnik, se sprehajal po Tivoliju, gledal visoko travo, ki se je ob večerih premikala kot molitev, in gledal ljudi, ki so se premikali kot v sanjah. To sem našel tudi na Šušarskem mostu, ko so se počasi začele prižigati luči ob Ljubljanci in puščati svoje zibajoče se odseve v njenem lahnem toku. Posebej pa mi je v spominu ostala tista zadnja nedelja v juniju, ko sem se po drugem zavijanju siren, ki je pomenilo prenehanje nevarnosti za zračni napad, s Pavesejevo knjigo *Lavorare Stanca* pod pazduho odpravil v Tivoli in tam v popolnoma praznem in tihem parku bral "žalostno glasbo človeštva" in gledal mesto v nedeljskem jutru, mesto, ki je ostalo nedotaknjeno in nepoškodovano. S tem je moja duša dobila nove mere, ki so ji bile usojene.

To obdobje v Ljubljani rad primerjam s svojim otroštvom. Z rajem, ki nas je zapustil, ki smo ga izgubili in v katerega se hočemo zopet vrniti. Mislim, da to ni samo domena umetnikov, čeprav je pri njih prisotna in izražena močnejše, pač pa domena vseh ljudi. William Blake bi rekel, da obstajajo tri obdobja: obdobje nedolžnosti, obdobje padca in obdobje ponovno pridobljene nedolžnosti. Moje "otročstvo" v Ljubljani se je po enem letu končalo. Simbolično se je končalo s preselitvijo na drug del mesta. Ali če to povem v Blakeovem jeziku: iz obdobja nedolžnosti sem stopil v obdobje padca. In kot naše resnično otroštvo pomeni ključ in temelj za naše nadaljnje življenje, tako je tudi moje "otročstvo" v Ljubljani bistveno vplivalo na vzpostavitev mojega odnosa do mesta. Obstajajo pa celo prostori, kjer se "otročstvo" v mestu in resnično otroštvo prekrivata. To je Tržaška. Tista cesta, po kateri sem neke hladne oktobrske noči hodil s solzami v očeh, je v mojem otroštvu predstavljala ravno puščico, nekakšno preddverje obale, oblubo morja ali pa oblubo Posočja, kamor sem s starši hodil na počitnice.

O sedanjosti je težko pisati. Težko je soditi o stvareh, ki so tu, ki so neposredno vmešane v naša življenja, ki smo jih nesposobni pogledati iz oddaljenosti. Obdobje padca bi lahko imenoval tudi po Rimbaudu Obdobje v peklu. In da v tem času lažje preživim, hodim po ulicah, vedno znova in znova, hodim na točke v mestu, ki so mi najljubše, kjer razgled odpira vrata nekim prostorom, v katere z vso silo vdira naše hrepenenje. Vem, da ima vsak človek svoje prostore, svoje razglede duše. A mojih je v Ljubljani kar nekaj. Pogled s Cankarjeve na Tivoli in Rožnik v ozadju ravno v

trenutku, ko se žareča krogla dotakne drevesnih krošenj in mesto poplavi neskončna reka rdeče svetlobe, ki preplavi sprehajalce lenih nedeljskih popoldnevov, ali pa pogled v predvečer s Čopove v smeri stolnice, ko se odtenki modrine na nebu začno počasi menjati, počasi temneti, da pročelja hiš in zvoniki stolnice dobijo barvo slonovine, ali pa pogled s tistega balkončka, ki je nekje na koncu bližnjice, ki vodi iz Stare Ljubljane proti gradu. Z njim lahko zajameš Barje, Trnovo, Mirje, Rožnik.

In včasih, ko to gledam ali pa ko s pomočjo vonjev potujem skozi čas, ki sem ga do sedaj preživel v Ljubljani, razmišljam o usodah ljudi, o tem, "koliko prizem sestavlja en sam trenutek," in včasih, ko hodim pod ogromnimi kostanji na tržnici in puščam, da njihove sence mehko padajo name, ali pa ko sedim pod vrbami v Trnovem in gledam njihove obraze v Ljubljani, se sprašujem, ali ni vse napačno, kajti lepota mesta se ne meri v mostovih, v hišnih pročeljih, v razgledih, ki se vtisnejo v spomin. Če si hočemo priznati ali ne, je merilo njegove lepote, koliko ljubezni ponuja. Vse drugo ne šteje nič. Ali skoraj nič.